WIADOMOŚCI ENTOMOLOGICZNE
ENTOMOLOGICAL NEWS (POLAND)
www.sparrow.up.poznan.pl/pte/we/index.html
© Polskie Towarzystwo Entomologiczne

ISSN (online) 2544-7882
Vol. 42; online 3N: 3–5
DOI: 10.5281/zenodo. 7652893
Poznań: 20 lutego 2023 r.

NOTATKA / NOTE

Nowe stanowisko postojaka wiesiołkowca *Proserpinus proserpina* (PALLAS, 1772) (Lepidoptera: Sphingidae) w północnej części Polski

New locality of willowherb hawkmoth *Proserpinus proserpina* (PALLAS, 1772) (Lepidoptera: Sphingidae) in northern Poland

Bartłomiej PACUK

al. Powstańców Wielkopolskich 21/4, 85-090 Bydgoszcz, e-mail: bpacuk@abs.umk.pl

KEY WORDS: urban park, city center, faunistics, distribution, *Epilobium hirsutum*, Bydgoszcz.

Zasięg występowania postojaka wiesiołkowca *Proserpinus proserpina* (PALLAS, 1772) obejmuje niemal całą Europę. Nie był on dotąd notowany tylko na Islandii, Półwyspie Skandynawskim, w Estonii oraz w Irlandii (KRPAČ i in. 2019, PITTAWAY 2022). Z Bośni i Hercegowiny znany z pojedynczego, historycznego rekordu (KOREN 2019), brak jednak okazu dowodowego (REBEL 1904). W Wielkiej Brytanii stwierdzony dwukrotnie (1985, 1995), ma on tam status bardzo rzadkiego migranta (nie stwierdzono jego rozrodu) (PRATT 2001, KIMBER 2022). Dalej na wschód zasięg tego gatunku rozciąga się po Azję Centralną, środkową Syberię i północne Chiny (BUSZKO i MASŁOWSKI 2012). Znany jest również z północno–zachodniej Afryki (Maroko, Algieria), Turcji, Kaukazu, Iranu, Iraku, Libanu, Jordanii oraz Izraela (BUSZKO i MASŁOWSKI 2012, PITTAWAY 2022).

W Polsce, przez którą przebiega północna granica jego zasięgu, jest to niezbyt często spotykany zawisak, znany z około 50 stanowisk (głównie w południowej i środkowej części kraju) (BUSZKO 2004, BUSZKO i MASŁOWSKI 2012). Podlega ścisłej ochronie gatunkowej (Rozporządzenie 2016), ponadto jest umieszczony w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt – Bezkręgowce w kategorii LR (niższego ryzyka) (BUSZKO 2004) oraz na Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce w kategorii LC (najmniejszej troski) (BUSZKO i NOWACKI 2002). W ostatnich latach został stwierdzony w Puszczy Kozienickiej (BĄKOWSKI i PIĄTEK 2012), na kilku stanowiskach w południowo-wschodniej Polsce (BURY i in. 2015), w Przedborskim Parku Krajobrazowym (SOBCZAK i in. 2017), w okolicach Rybnika (MAROŃ i LARYSZ 2020) oraz w Pleszewie (LARYSZ i in. 2022).

Postojak wiesiołkowiec zamieszkuje wilgotne miejsca z zaroślami wierzbownicy *Epilobium* spp. L., wierzbówki kiprzycy *Chamaenerion angustifolium* (L.) SCHUR i krwawnicy pospolitej *Lythrum salicaria* L. (rośliny żywicielskie gąsienic). Spotykany jest także w suchych środowiskach, gdzie gąsienice żerują na wiesiołkach *Oenothera* spp. L. (BUSZKO i MASŁOWSKI 2012, MALKIEWICZ 2015).

Park Centralny w Bydgoszczy, położony w dzielnicy Babia Wieś, powstał w latach 1972-1974 na rozległych łąkach nad rzeką Brdą. Ma on powierzchnię 6,22 ha (MOKRA 1996). Podczas inwentaryzacji entomologicznej tego obiektu stwierdzono występowanie postojaka wiesiołkowca:

– CD08 Bydgoszcz-Babia Wieś (53°07'09.4"N / 18°01'55.3"E), 5 VIII 2020, 1 ex. (gąsienica formy brunatnej, po ostatnim linieniu – ryc.), na podmokłej łące, przy granicy z płatem niżowego łęgu jesionowo-olszowego *Fraxino-Alnetum*, żerująca na wierzbownicy kosmatej *Epilobium hirsutum* L., obs. autor.

E. hirsutum rośnie licznie w różnych częściach Parku, jednak gąsienicę, mimo poszukiwań, odnaleziono tylko w tym jednym miejscu. Fakt ten odnalezienia gatunku w innych częściach parku jednak nie wyklucza. W Parku Centralnym stwierdzono również występowanie dwóch innych gatunków wierzbownicy: błotnej *E. palustre* L. i bladoróżowej *E. roseum* SCHREB., a także wiesiołka dwuletniego *Oenothera biennis* L. (PASZEK 2020), jednak nie stwierdzono na nich żerowania gąsienic postojaka wiesiołkowca. Postaci dorosłych nie obserwowano.

Ryc. Postojak wiesiołkowiec (*Proserpinus proserpina*), gąsienica formy brunatnej – Bydgoszcz, 5 VIII 2020 (fot. B. PACUK).

Fig. Willowherb hawkmoth (*Proserpinus proserpina*), brown form caterpillar – Bydgoszcz, 5 August 2020 (photo B. PACUK).

E. hirsutum rośnie licznie w różnych częściach Parku, jednak gąsienicę, mimo poszukiwań, odnaleziono tylko w tym jednym miejscu. Fakt ten odnalezienia gatunku w innych częściach parku jednak nie wyklucza. W Parku Centralnym stwierdzono również występowanie dwóch innych gatunków wierzbownicy: błotnej *E. palustre* L. i bladoróżowej *E. roseum* SCHREB., a także wiesiołka dwuletniego *Oenothera biennis* L. (PASZEK 2020), jednak nie stwierdzono na nich żerowania gąsienic postojaka wiesiołkowca. Postaci dorosłych nie obserwowano.

Najbliższe dotąd znane stanowiska postojaka wiesiołkowca względem Parku Centralnego w Bydgoszczy to okolice Torunia (BUSZKO i MASŁOWSKI 2012), Obrowo (JONKO 2022), Poznań i okolice (SOSIŃSKI i ŚLIWA (1997) 1998, WALCZAK i BAJERLEIN 2010) oraz okolice Gostynina (JONKO 2022). Gatunek był już w Polsce notowany w dużych miastach: Poznaniu (SOSIŃSKI i ŚLIWA (1997) 1998), Lublinie (NAPIÓRKOWSKA-KOWALIK 2002), Warszawie (SIELEZNIEW i STANKIEWICZ 2002), a także we Wrocławiu, Szczecinie, Rzeszowie i Rybniku (JONKO 2022). Jednakże w odróżnieniu od stanowiska w Bydgoszczy, gdzie znaleziono gąsienicę omawianego zawisaka w parku miejskim położonym w centrum miasta, otoczonym ze wszystkich stron dość zwartą zabudową, stwierdzenia z wymienionych wyżej miast (za wyjątkiem stwierdzenia z Rybnika z 2007 r.) dotyczyły ich części peryferyjnych. Wskazuje to, iż postojak wiesiołkowiec, będący dobrym lotnikiem, jest w stanie zasiedlać także niewielkie enklawy odpowiedniego siedliska, otoczone większymi płatami siedlisk niesprzyjających, i przechodzić w nich z powodzeniem rozwój. Jest to również przykład istotnej roli nawet niewielkich płatów cennych przyrodniczo siedlisk (w tym parków miejskich) na terenach zurbanizowanych jako potencjalnych miejsc występowania chronionych i zagrożonych gatunków bezkręgowców. W związku z potencjalnym przeznaczeniem części terenu Parku Centralnego pod otwarte kąpielisko miejskie, dalsze istnienie stanowiska postojaka wiesiołkowca jest obecnie zagrożone. Nie wymaga on wprawdzie w Polsce ochrony czynnej (Rozporządzenie 2016), lecz zaleceniem ustawowym jest ochrona siedlisk gatunku, w tym wypadku utrzymywanie środowisk życia gąsienic w stanie umożliwiającym ich pomyślny rozwój (BUSZKO 2004). Potencjalna budowa kąpieliska miejskiego w Parku Centralnym w Bydgoszczy stoi z tym zaleceniem w sprzeczności. Oprócz prawa krajowego, postojaka wiesiołkowca chroni również prawo międzynarodowe. Należy on

do gatunków ważnych dla Wspólnoty Europejskiej, które wymagają ścisłej ochrony wraz z siedliskiem – znajduje się w Załączniku IV Dyrektywy Siedliskowej (Dyrektywa 1992). Figuruje także w Załączniku II Konwencji Berneńskiej jako gatunek ściśle chroniony (Konwencja 1979). Zniszczenie siedliska tego gatunku było by więc również złamaniem prawa międzynarodowego.

PIŚMIENNICTWO

BĄKOWSKI M., PIĄTEK W. 2012. Rzadko spotykane i nowe dla województwa mazowieckiego gatunki Macrolepidoptera (Lepidoptera). Wiadomości Entomologiczne, **31** (1): 43-45.

BURY J., MAZUR K., OLBRYCHT T. 2015. Nowe dane o rzadko spotykanych motylach z rodziny zawisakowatych (Lepidoptera: Sphingidae) z południowo-wschodniej Polski. Wiadomości Entomologiczne, **34** (3): 74-76.

BUSZKO J. 2004. *Proserpinus proserpina* (PALLAS, 1772) – postojak wiesiołkowiec. (ss. 232-233) [W:] GŁOWACIŃSKI Z., NOWACKI J. (red.): Polska Czerwona Księga Zwierząt – Bezkręgowce. IOP PAN, Kraków – Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego, Poznań.

BUSZKO J., MASŁOWSKI J. 2012. Motyle nocne Polski. Macrolepidoptera: Część I. Wydawnictwo Koliber, Nowy Sącz, 301 ss.

BUSZKO J., NOWACKI J. 2002. Lepidoptera Motyle. (ss. 80-87) [W:] GŁOWACIŃSKI Z. (red.): Czerwona Lista Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków.

Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz. U. L 206 z 22.7.1992, str. 7).

JONKO K. 2022. Lepidoptera Mundi. https://lepidoptera.eu/observations/species/181 (dostęp 29 12 2022).

KIMBER I. 2022. UKmoths. https://ukmoths.org.uk/species/proserpinus-proserpina/ (dostęp 28 12 2022).

Konwencja z dnia 19 września 1979 r. o ochronie dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk naturalnych (Dz.U. 1996 Nr 58, poz. 263).

KOREN T. 2019. The distribution of willowherb hawkmoth *Proserpinus proserpina* (PALLAS, 1772) (Lepidoptera, Sphingidae) in Croatia. Acta Entomologica Slovenica, **27** (1): 51-57.

KRPAČ V., ZEQIRI R., KUČINIĆ M., ABDIJA X., BEADINI N., KRPAČ M., DARCEMONT C., LEMONNIER-DARCEMONT M., KRSTESKA V., LAZAREVSKA S., ČERNILA M. 2019. Contribution to the fauna of the hawk moth family (Lepidoptera, Sphingidae) in the Republic of North Macedonia. Natura Croatica, **28** (1): 107-130.

LARYSZ A., ŻURAWLEW P., DOBRZAŃSKI X., MARKIEWICZ E., KOSTUJ P. 2022. Motyle (Lepidoptera) powiatu Pleszewskiego (Nizina Wielkopolsko-Kujawska). Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Przyroda, **28** (online 005): 1-68.

MALKIEWICZ A. 2015. Postojak wiesiołkowiec *Proserpinus proserpina* (PALLAS, 1772) (1076). (ss. 88-103) [W:] MAKOMASKA-JUCHIEWICZ M., BONK M. (red.). Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik Metodyczny. Część IV. GIOŚ, Warszawa.

MAROŃ J., LARYSZ A. 2020. Motyle (Lepidoptera) Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich. Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Przyroda, **26** (online 001): 1-40.

MOKRA J. 1996. Zieleń Miejska spółka z o.o. (ss. 193-200) [W:] PASTUSZEWSKI S. (red.): Bydgoska Gospodarka Komunalna. Instytut Wydawniczy „Świadectwo", Bydgoszcz.

NAPIÓRKOWSKA-KOWALIK J. 2002. Nowe stanowisko *Proserpinus proserpina* (PALLAS, 1772) (*Lepidoptera: Sphingidae*) w Polsce. Wiadomości Entomologiczne, **21** (1): 58.

PASZEK I. 2020. Inwentaryzacja gatunków roślin i siedlisk przyrodniczych w miejskim Parku Centralnym w Bydgoszczy (rękopis), 1-12.

PITTAWAY A.R. 2022. Sphingidae of the Western Palaearctic (including Europe, North Africa, the Middle East, western Siberia and western Central Asia). https://tpittaway.tripod.com/sphinx/p_pro.htm (dostęp 29 12 2022).

PRATT C. R. 2001. A UK perspective to immigrant Lepidoptera in Europe: a comparison of migratory species on the continental mainland with those of Great Britain and its county of Sussex. Atalanta, **32** (1/2): 3-49.

REBEL H. 1904. Studien über die Lepidopterenfauna der Balkanländer. II. Teil. Bosnien und Herzegovina. Annalen des k. k. Naturhistorischen Hofmuseums, **19**: 97-377.

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz. U. 2016, poz. 2183).

SIELEZNIEW M., STANKIEWICZ A. 2002. Motyle tzw. większe nocne (Macrolepidoptera, Heterocera) rezerwatu "Las Natoliński" w Warszawie. Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody, **21** (2): 195-205.

SOBCZAK S., MALKIEWICZ A., KUBASIK W., KURZAC T. 2017. Stan poznania motyli (Lepidoptera) Przedborskiego Parku Krajobrazowego. Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody, **36** (4): 51-84.

SOSIŃSKI J., ŚLIWA W. (1997) 1998. Nowe stanowiska niektórych rzadkich gatunków motyli (*Lepidoptera*) w Wielkopolsce. Wiadomości Entomologiczne, **16** (3-4): 235-236.

WALCZAK U., BAJERLEIN D. 2010. *Proserpinus proserpina* (PALLAS, 1772) (Lepidoptera: Sphingidae) – nowe stanowisko w zachodniej Polsce. Wiadomości Entomologiczne, **29** (3): 220.

Wpłynęło: 11 lutego 2022
Zaakceptowano: 10 lutego 2023